

TARGOWISKO WE WSPÓŁCZESNYM MIEŚCIE – W POSZUKIWANIU FORMY

MARKETPLACE IN TODAY'S CITY – IN SEARCH OF FORM

Angelika Pasiut

inż. arch. krajobrazu.

studentka studiów 2 stopnia
Politechnika Krakowska
Instytut Architektury Krajobrazu

STRESZCZENIE

We współczesnym mieście, miejsca takie jak tradycyjne targowiska są zagrożone. Ma to związek nie tylko z ogromnym zapotrzebowaniem inwestorów na przestrzeń, która zostanie wykorzystana do stworzenia miejsc prywatnych i wysoko komercyjnych, ale przede wszystkim z utratą rangi i ważności tego typu miejsc dla społeczeństwa. W artykule porównano, jaką rolę w przeszłości miało targowisko w mieście, a jaką ma obecnie. Zaprezentowano badania i propozycje projektowe autorki, które są próbą odpowiedzi na pytanie: jak zaprojektować przestrzeń placu targowego, aby pobudzić w jego przestrzeni nowe życie społecznościowe.

Słowa kluczowe: targowisko, plac targowy, przestrzeń, współczesne miasto.

ABSTRACT

In today's city, marketplaces are endangered, partly due to investors' greed for space, but mostly because of the change in the social significance of such places. This article compares the past and present functions of marketplace in a city. The author will also attempt to answer the following question: How to design a marketplace to give it a new life?

Key words: market, marketplace, space, today's city.

WSTĘP

Szukając odpowiedzi na pytanie, jaką funkcję i znaczenie ma targowisko w przestrzeni współczesnego miasta, należy rozpocząć badania od zdefiniowania pojęcia „targowisko” oraz przeanalizowania, jaką rolę spełniało ono w przeszłości.

Określenie „targowisko” lub inaczej „plac targowy” jest często używane w literaturze dotyczącej projektowania i funkcjonowania miast, a także w pracach poświęconych geografii, etnologii i historii. Nie jest ono jednak wyraźnie definiowane, ponieważ znaczenie tego słowa uznawane jest oczywiste, ponieważ ma związek z wielowiekową tradycją powstawania miejsca, gdzie odbywają się targi.¹ W rozumieniu autorki, plac targowy jest to wydzielone miejsce w otwartej przestrzeni miejskiej, o dominującej funkcji handlowej. Miejsce kojarzące się ze stoiskami, straganami, mnogością barw, zapachów, odgłosów, gwarem, natłokiem ludzi oraz wielkim chaosem.

HISTORYCZNE ZNACZENIE I PRZEMIANY PLACÓW TARGOWYCH NA PRZYKŁADZIE KRAKOWA

Plac, na którym odbywały się targi, stanowił nieodłączny element struktury miast w Polsce, pełniąc istotną rolę w powstawaniu ostatecznej formy obecnej przestrzeni miejskiej. Targowisko stanowiło żywotne, powszechne „serce miasta”, jego prawdziwe centrum, w którym rozwijał się handel i rzemiosło oraz kwitło życie publiczne.

Proces formowania się placów handlowych w Polsce rozpoczął się już w XI w. wraz z pojawieniem się osad handlowych w sąsiedztwie zespołów grodowych. Był to zwykle podłużny plac usytuowany w centralnym miejscu osady, na którym pojawiały się jatki, kramy i ławy. Osady targowe stały się zalążkiem późniejszych miast lokacyjnych, gdzie plac targowy umieszczony był w centralnym miejscu organizmu miejskiego, przyjmując rolę ośrodka handlowego. Tym samym rynek miasta stanowił najistotniejszą przestrzeń życia miejskiego.

Powierzchnia rynku ulegała stopniowej zabudowie gospodarczej, a potem jej ciągłej przebudowie, związanej z funkcjami handlowymi. Były to m.in. kramy, jatki, kantory kupieckie, później ratusze i sukiennice. W wielu miastach taki sposób zagospodarowania rynku przetrwał do XIX w. Jednak, późniejszy proces porządkowania miast spowodował przekształcenie centrum w otwarty plac publiczny. Równocześnie z zachodzącymi przemianami przestrzennymi, zmieniało się znaczenie targowisk. Wraz z rozwojem i powiększaniem się obszaru miasta, rosło zapotrzebowanie na powierzchnie handlowe. Zaczęto przenosić i usuwać targi z rynków, co spowodowało, że dominującą rolą centrum stało się spełnianie funkcji reprezentacyjnych dla miasta. Rozpoczęto przenoszenie otwartych wcześniej placów targowych do hal. Powstawały wielkie jarmarki, wystawy i targi, gdzie zamiast wymiany towarów, zawierano wyłącznie transakcje. Ciągłe zmiany zachodzące w sposobie prowadzenia targów spowodowały, że obecnie zachowane i funkcjonujące place handlowe mają wyłącznie charakter lokalny.²

Dobrym przykładem obrazującym różne kierunki zmian zachodzących na placach targowych jest Kraków, oraz lokowane w XIV w. dwa miasta sąsiednie, Kazimierz i Kleparz, które obecnie funkcjonują, jako dzielnice Krakowa.³ W miastach tych wykształciły się trzy odrębne rynki, będące ośrodkami życia miejskiego. Był to Rynek krakowski, Rynek kazimierski – Wolnica, oraz Rynek kleparski. Każdy z nich posiadał nadane przywilejem królewskim targi, wyznaczającym tym sposobem ich funkcję handlową. Place te miały duże znaczenie gospodarcze dla Krakowa, ponieważ wpływały na jego zamożność. Były także

¹ Gołąb – Korzeniowska M., 1997, *Rola i znaczenie placów handlowych w strukturze przestrzennej miasta na przykładzie Krakowa*, Kraków, ss.5

² *Ibidem*, ss. 14-24

³ Motak M., 2012, *Historia rozwoju urbanistycznego Krakowa w zarysie*, WYDAWNICTWO Politechniki Krakowskiej, Kraków, ss.21

źródłem codziennego zaopatrywania się mieszkańców w artykuły żywnościowe oraz miejscem spotkań. Przemiany przestrzenne i funkcjonalne tych placów, jakie w ich obrębie zachodziły, nie przebiegały jednakowo, dlatego wykształciły się trzy zupełnie różne przestrzenie publiczne dzisiejszego Krakowa.

Ryc. 1. Fotografia wykonana w Krakowie w głównym Rynku przy ul. Św. Jana Źródło: fot. I. Krieger, BJ, Zbiory Graficzne, nr.i:I.F.73-PIK, neg.3630

Fig. 1. Kraków Main Market Square, Św. Jana Street. Source: photo I.Krieger, Jagiellonian Library, Graphic Collection, ref: I.F. 73-PIK, neg.3630

Ryc. 2. Rynek Główny w Krakowie. Widok na Sukiennice. Źródło: fot. aut. 2012

Fig. 2. Kraków Main Market Square, view of the Cloth Hall. Source: author's own photo, 2012

Rynek krakowski wytyczony został w 1257 roku, jako plac o wymiarach 200 m x 200 m. - i ważne jest, aby podkreślić, że wielkość ta została niezmienną do dnia dzisiejszego. Rynek który współcześnie funkcjonuje jako „otwarty salon” miejski i stanowi wizytówkę kulturową, kiedyś funkcjonował przede wszystkim jako ogromne targowisko.⁴ Na płycie Rynku znajdowały się Sukiennice, Kramy bogate, kramy żelazne, jatki, warsztaty szewskie i inne. Z czasem zaczęto jednak porządkować tę chaotyczną zabudowę, mając na celu dbałość o względy estetyczne głównego placu Krakowa. W 1948 r. ostatecznie usunięto z Rynku funkcje targowe, dzięki czemu dominująca stała się dla niego rola reprezentacyjna.⁵ Istnieje nadal duża świadomość społeczeństwa, co do i rangi i znaczenia funkcji handlowych na Rynku Głównym, dlatego nadal funkcjonują słynne krakowskie Sukiennice oraz stragany z kwiatami. Dla upamiętnienia tradycji, w okresach świątecznych, instalowane są także tymczasowe targi tematyczne.

⁴ Jakubowski K., 2011, *Kraków na starych widokówkach*, Wydawnictwo AGORA SA, Warszawa, ss.8, 60

⁵ Gołąb – Korzeniowska M, 1997, *Rola i znaczenie placów handlowych w strukturze przestrzennej miasta na przykładzie Krakowa*, Kraków, ss.33-34

Ryc. 3. *Plac Wolnica: ten sam widok*; akwarela S. Tondosa; opublikowany w końcu XIX w. w „Klejnotach Krakowa” Źródło: Pracownia Ikonografii Krakowa Muzeum Narodowego w Krakowie

Fig.3. *Wolnica Square: the same view*. Watercolour, S. Tondos, publ. at the end of the 19th cent. in *The Gems of Kraków* („Klejnoty Krakowa”) Source: Studio of the iconography of Kraków, National Museum in Kraków

Ryc. 4. *Plac Wolnica* Źródło: fot. aut. 2012

Fig. 4. *Wolnica Square*. Source: author's own photo, 2012

Zupełnie inaczej potoczyły się losy Rynku kazimierskiego, który powstał w centrum lokowanego w 1335 r. sąsiedniego miasta – Kazimierz. Na tym Rynku zwanym Wolnicą, odbywały się targi cotygodniowe. Zabudowę stanowił ratusz, sukiennice, kramy i jatki. Rynek w tej postaci jednak istniał krótko - do II-jej poł. XVII w., ponieważ został zniszczony przez najazdy szwedzkie. Pomimo prób przywrócenia mu dawnej świetności, nie udało się tego dokonać. W 1801 r. miasto zostało przyłączone do Krakowa, a Rynek kazimierski zyskał formę placu handlowo - reprezentacyjnego. W latach 30 i 40-tych XIX w. przeprowadzono porządki na Kazimierzu. Wówczas zniknęły z Rynku kazimierskiego kramy handlowe. Obecnie na placu Wolnica z dawnej zabudowy zachowany został tylko ratusz. W dziedzinie funkcji handlowych, są tam organizowane jedynie okazjonalne kiermasze.⁶

Trzeci z kolei, Rynek kleparski powstał w mieście lokowanym w 1366 r. pod nazwą „Florencja”, później zmienioną na Kleparz. Powierzchnia Rynku miała prawdopodobnie kształt kwadratu i była zbliżona do Rynku krakowskiego. Pomimo tego, że Kleparz miał prawa miejskie, traktowany był, jako przedmieście Krakowa. Targ na płycie tego Rynku był słynnym ośrodkiem handlu, głównie zbożem i żywnością. Zasłynął także z organizowania targów końskich.

⁶ *Ibidem*, ss. 35-36

Ryc. 5. Kraków- Kleparz. Widok ogólny od południowego zachodu na pierzeję wschodnią, od Barbakanu po kościół św. Floriana, 8 lutego 1821. Źródło: Rep. MNK PIK, neg. 2210

Fig. 5. Kraków - Kleparz. View of the east line, between the Barbican and St. Florian Church, 8 Feb. 1821. Source: National Museum in Kraków, PIK, neg. 2210

Ryc. 6. Widok z góry na plac targowy Stary Kleparz, 2011. Źródło: fot. Mateusz Skwarczek, *Gazeta Kraków*

Fig. 6. View from the above of the Old Kleparz Market, 2011. Source: photo Mateusz Skwarczek, *Gazeta Kraków*

Jeszcze w I poł. XIX w. odbywały się na Kleparzu dwa razy w tygodniu wielkie targi zbożowe. Kwitło tam życie społeczne i kulturowe, następowała wymiana handlowa z innymi sąsiednimi miastami.

Rynek kleparski przechodził kilka przemian przestrzennych, co było po części związane z licznymi pożarami, które nawiedzały miasto.

Do najważniejszych zmian należy dokonany w XIX w. podział dużego obszaru kleparskiego Rynku, pierzeją monumentalnych budynków, na dwa mniejsze place.⁷ Podział ten zachowany jest do dnia dzisiejszego. Część wschodnią stanowi Plac Matejki, natomiast cz. zachodnią - plac targowy Stary Rynek Kleparski, który nadal spełnia rolę targowiska w ścisłym śródmieściu dzisiejszego Krakowa, nie opodal pierwszej obwodnicy i Plant.

WSPÓŁCZESNA FUNKCJA I ZNACZENIE

Różnie potoczyły się losy placów targowych w Krakowie. Zmiany lokalizacji, rozrastanie się miasta oraz większe potrzeby społeczeństwa, spowodowały istotną zmianę znaczenia targowisk dla miasta i jego mieszkańców. Tam gdzie zostały one zachowane, podobnie jak kiedyś tak i teraz, służą lokalnej ludności, jako miejsce handlu detalicznego. Pozornie w Krakowie obowiązuje dbałość o zachowanie tradycji. Ale czym jest obecnie to miejsce dla współczesnego miasta i jego mieszkańców?

Logiczne jest, że w miarę upływu lat i stałego postępu, znaczenie targowiska bardzo się zmieniło. Ma to związek z ciągłą ewolucją społeczno-gospodarczą, kulturową oraz przestrzenną. Należy mieć tutaj na myśli, przede wszystkim transformację polityczną i gospodarczą w latach 90. XX w. która stała się przyczyną komercjalizacji życia. Przestrzeń miejska wciąż zostaje zabudowywana nowymi, różnorodnymi strukturami handlowymi, których lokalizacja i kompozycja podyktowane są chęcią zysku. Są to zwłaszcza galerie

⁷ Witek S. et al., 1968, *Z dziejów Kleparza. W 600 rocznicę nadania praw miejskich przez króla Kazimierza Wielkiego*, Kraków

handlowe, które „prześcigają” się w wielkości powierzchni pod wynajem. Współcześnie stały się one synonimem rynku, przejmując także rolę „serca” miasta.⁸

Obiekty te oferują ułatwione zakupy, stanowią maszyny konsumpcji i targowisko próżności, w której człowiek traci własną tożsamość. Staje się on jedną z wielu jednostek łączących się w masy ludzi przemierzających, często bez celu, nowoczesne wnętrza zamkniętych obiektów handlowych szukając w nich tego, co kiedyś odnajdywano na rynkach i placach miast. Teraz w galeriach handlowych oprócz tego, że można zrobić zakupy, zjeść hamburgera, pójść do kina i na kręgle - można też odnaleźć obiekty architektoniczne i urządzenia, które kiedyś związane były z przestrzenią otwartą, czyli fontanny, stragany, lampy, ławki, i drzewa⁹. Rosnąca popularność i ogromny sukces galerii handlowych wpłynął oczywiście na zmianę znaczenia i funkcji placów targowych. Wygodnictwo społeczeństwa, działa na niekorzyść otwartych przestrzeni handlowych, przez co zanika ich rola i znaczenie. Kluczowa jest też w tym przypadku estetyka.

Społeczność wybiera to, co ładne, bezpieczne, przyjazne, zadbane, ponieważ w takim otoczeniu człowiek czuje się lepiej niż na mniej strzeżonym placu. To przemawia na korzyść zamkniętych galerii, w których dba się o czystość i przyciąga potencjalnego klienta estetycznym wnętrzem, chroniąc go przed intruzami. Rzeczywisty obraz tradycyjnego placowego targowiska, pomimo specyficznego uroku i atmosfery nie przyciąga wyglądem. Przykładem może być wspomniany Stary Rynek Kleparski w Krakowie. Jest to jedyny przykład średniowiecznego rynku targowego w Krakowie, który przetrwał bez zmiany lokalizacji, a więc jest to miejsce naprawdę wyjątkowe. Niestety, brakuje tej wyjątkowości gdy ocenia się jego wygląd i kontekst wizualny. Rynek Kleparski jest chaotyczny i zaniedbany. Ciasna jest w jego otoczeniu przestrzeń miejska, panuje wzmożony ruch kołowy i pieszy. Obiekty – stoiska i kioski handlowe cechuje użycie najtańszych materiałów. Ogranicza się do postawienia prymitywnej, zadaszanej, rzadziej wygradzonej ściankami konstrukcji. Nie może się to podobać, a tym samym nie przyciąga bardziej wymagającej klienteli.

Dla większości mieszkańców obraz tej przestrzeni jest tak dobrze znany, że jej niedostatek estetyczny i dyskomfort staje się niezauważany i bagatelizowany. Rynek Kleparski to tylko jeden z wielu przykładów takiego właśnie zagospodarowania placów targowych w Polsce. Tego typu targowisko uznawane jest w polskiej świadomości, jako „swojskie”, ale dlaczego określenie „swojskie” stało się równie słowu zaniedbane i nieestetyczne? Warto zatem zastanowić się, co należałoby zrobić, aby nadać tego typu przestrzeni „nowe życie”, a jednocześnie zachować jego tożsamość.

W POSZUKIWANIU FORMY

Analizując problem zanikania wyrazistości i ważności targowiska we współczesnym mieście oraz mając na uwadze słowa Wojciech Kosińskiego w dziele „*Miasto i piękno miasta*”: „Najsilniejszą pozycję zajmują (...) miasta, które na warstwę zabytkową mają nałożoną atrakcyjną warstwę współczesną.”¹⁰ można spróbować wyobrazić sobie sytuację, w której plac targowy, zapewniając funkcje handlowe, jednocześnie będzie na tyle atrakcyjny, harmonijny, funkcjonalny i zintegrowany z krajobrazem - że zaspokoi potrzeby społeczeństwa i nie zatraci swojej wartości historycznej oraz tożsamości kulturowej.

Zadanie takie jest niebagatelne, ale też nie utopijne. Dla poparcia tego poglądu, można posłużyć się fragmentem książki Kevina Lyncha „*Obraz miasta*” „...forma miasta...to skomplikowany wzór: ciągły i całościowy, ale zawity i żywy. Musi być plastyczny, by do-

⁸ Kuc-Słusznik B, 2008 *Targowisko różności – targowisko próżności. Współczesne centrum handlowe w przestrzeni miejskiej* [w:]Czasopismo Techniczne Architektura z.8, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków ss.135-141

⁹ *Ibidem*,

¹⁰ Kosiński W., 2011, *Miasto i piękno miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, s.15

pasować się do percepcyjnych przyzwyczajęń tysięcy obywateli; elastyczny – by zmieniać funkcje i znaczenie; otwarty - na kształtowanie się nowej metaforyki.”¹¹ Zgodnie z twierdzeniem Lyncha, współczesne kształtowanie przestrzeni miasta, a w tym konkretnym przypadku placu targowego, winno zaspokajać potrzeby i tradycyjne funkcje tegoż miejsca, a więc handel. Ukształtowanie to powinno także być elastyczne i zmieniać swoją funkcje w czasie, aby stało się atrakcyjne dla jak największej ilości ludzi z różnych grup społecznych.

W przypadku niżej zaprezentowanego, autorskiego projektu rewitalizacji Starego Rynku Kleparskiego w Krakowie jest to zmiana użyteczności w cyklu dobowym. Może to być uzyskane dzięki zastosowaniu stoisk handlowych, zintegrowanych z automatycznymi platformami dźwigowymi, które po zakończeniu godzin targowych wprowadzają zmianę w przestrzeni placu. Obiekty handlowe mogą być ukrywane pod powierzchnią płyty placu, dając tym samym zupełnie nowe wnętrza, które może służyć społeczeństwu, jako salon miejski. Kluczowe jest tutaj założenie zmienności, dzięki której forma będzie nadążać za zmiennymi funkcjami tego fragmentu miasta. Rynek może więc spełniać różne funkcje: placu targowego, placu zabaw, oraz miejsca zgromadzeń kulturowych i społecznych. Daje szansę, po przedpołudniowym czasie swoistej „pracy” w dziedzinie handlu i usług, na rozrywkę w popołudniowym czasie wolnym, poprzez edukację, zabawę i wypoczynek.

„...dla odbierania piękna miasta, oprócz wymiaru fizycznego i geometrycznego trzeba poczuć go także w wymiarze niematerialnym, czyli kulturowym i społecznościowym.”¹² Należy, zatem sprawić, aby przestrzeń żyła, a także miała swoją witalną tożsamość i wywoływała pozytywne emocje. Aby tego dokonać, poszczególne funkcje winny się nawzajem przenikać i uzupełniać, dzięki czemu przestrzeń będzie stale żywa, zmienna i wykorzystywana, stając się „sercem miasta”.

Równie ważna jest stylistyka form i oryginalność rozwiązań. Wykorzystanie nowoczesnych konstrukcji, materiałów i technologii, oraz zaplanowane działania światłem oraz kolorem, ma na celu stworzenie kontrastu i dynamiki tworząc obraz, który może się podobać lub niepokoić, ale na pewno nie może być obojętny. Z przykład może posłużyć krajobraz czerwonych dźwigów – wprawdzie tylko w roli mobilnych rzeźb, grających i świecących – doskonale sprawdził się na awangardowym, nowym placu Schouwburgplein w Rotterdamie.

Tego typu działania są dość zuchwałe, zwłaszcza w kontekście historycznego założenia. Jednak przestrzeń publiczna ma za zadanie służyć społeczeństwu, a więc powinna się tak zmieniać, aby dostosować się do stale rosnących potrzeb. Zmiana jest konieczna dla zachowania ciągłości oraz w tym celu, aby zamienić chaos w ład; ponieważ „...trwałe jest dla człowieka poczucie ładu.”¹³

¹¹ Lynch K., 2011, *Obraz miasta*, Archiwolta, Kraków, s.39

¹² Kosiński W, *Op. cit.*...s.156

¹³ Böhm A.,1981, *Obudowie i synergii wewnątrz urbanistycznych*, Zakład Graficzny Politechniki Krakowskiej, Kraków

Ryc. 7. Projekt rewitalizacji Rynku Kleparskiego w Krakowie. Źródło: fot. aut.

Fig. 7. Plan of revitalisation of the Kleparz Market Square in Kraków. Source: author's own photo

Ryc. 8. Projekt rewitalizacji Rynku Kleparskiego w Krakowie. Źródło: fot. aut.

Fig. 8. Plan of revitalisation of the Kleparz Market Square in Kraków. Source: author's own photo

MARKETPLACE IN TODAY'S CITY – IN SEARCH OF FORM

PODSUMOWANIE

„Mieszkamy w starych skupiskach ludzkich, rzadko jednak myślimy o tych, którzy przed nami przemierzali te same ulice, dźwigając uważnie zawiniątko życia...”¹⁴, oni pozostawili nam kulturę, sztukę oraz miasta, w których żyjemy. Jednak świat, przestrzeń, a zwłaszcza ludzie stale się zmieniają. Nie można zatrzymać biegu czasu, nie możemy także cofnąć postępu, który już nastąpił. Targowisko to miejsce, które przypomina o przeszłości i czaruje swoją atmosferą, ale we współczesnym mieście powoli umiera. Nie odpowiada dostatecznie dzisiejszym wymaganiom społeczeństwa. Powinno się zatem dostosowywać miejsca do ludzi, a nie próbować „na siłę” dostosowywać ludzi do miejsc. Historycznym miejscom winno się nadawać nowe życie, tak by nie zniknęły, ale trwały nadal w uszlachetnionej postaci (gentryfikacja) i przypominały o historii oraz o rodzimej kulturze.

INTRODUCTION

Attempting to answer the question, what is the function and significance of marketplace in today's city space, we should begin with the definition of the word „marketplace” and the analysis of its earlier role.

The term „market square” or „marketplace” is widely used in the literature referring to urban planning, geography, ethnology or history. But it is not defined according to its commonly accepted meaning, which understands marketplace as the place where merchandising occurs.¹⁵ The author of this article sees marketplace as a separate area in the open city space, with the dominant commercial function, a place associated with stalls and stands, the abundance of colours, smells and sounds, the buzz, crowds and chaos.

¹⁴ Kracik J., 1993, *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich.*, Wydawnictwo „Secesja”, Kraków, s.7

¹⁵ Gołąb – Korzeniowska M, 1997, *Rola i znaczenie placów handlowych w strukturze przestrzennej miasta na przykładzie Krakowa*, Kraków, p.5

HISTORICAL SIGNIFICANCE OF MARKETPLACES AND THEIR CHANGES ON THE EXAMPLE OF KRAKÓW

A square where markets took place, was an inseparable part of a city structure in Poland and it played a significant role in the forming of today's city space. A marketplace was the heart of the town, its centre, where trade and craft developed and social life flourished. The process of forming marketplaces in Poland began in the 11th century, when trade settlements were set up nearby garden complexes. Usually they were oblong squares, located centrally within settlements, where stands, butcher stalls and benches would be fixed. These trade settlements were the origins of later chartered towns, whose centres were marketplaces, which assumed the function of trade centers. Thus the city market became the most significant sphere of city life. The market areas were continuously covered with commercial buildings, such as stands, butcher stalls, merchants' offices, and later town halls and cloth halls. In many cities marketplaces were developed this way till the 19th century. But due to the later rearrangement of cities, their centres turned into open public spaces. Alongside the spacial changes in cities, the purpose of marketplaces shifted. As cities developed, the need for commercial spaces was growing. Marketplaces were removed from city centres, which now functioned mainly as the representative part of the city, and the trade moved to market halls. Marketplaces were replaced with big trade fairs, bazaars and commercial exhibitions, where transactions were made, instead of traditional goods exchange. The function of marketplaces was changing continuously and today's market squares are strictly local.¹⁶

Kraków and its two districts, Kazimierz and Kleparz, both founded as separate towns in the 14th century, are good examples of varied directions in which marketplaces developed.¹⁷ The three cities had three separate marketplaces, the Kraków market square, the Kazimierz market square – Wolnica, and the Kleparz market square, which were the centres of city life. Each square was royally chartered, thus their commercial function was assigned. They were very significant for the city of Kraków, as they fuelled its prosperity and catered for its residents. But the spacial and functional changes of these squares differed, thanks to which three distinctive city spaces formed.

The Kraków Market Square was laid out in 1257 as a square measuring 200m x 200m, and, quite importantly, the area has remained unchanged. Nowadays it functions as an open city salon and is its most representative square, but in the past it was mainly a huge trading area, covered with cloth halls, stands, butcher stalls etc.¹⁸ With aesthetic considerations in mind, this chaotic arrangement of Kraków's main market square was reorganized with time. In 1948 the commercial function of the Market Square was finally eliminated, thus marking the Square as the main representative area of the city.¹⁹ The present social awareness of the Market Square's commercial role is significant, so the famous Cloth Hall and flower stands still remain there. To preserve this traditional commercial function, temporary thematic fairs are organised during more important church holidays.

The market square in Kazimierz, the neighbouring town founded in 1335, developed differently. Weekly fairs were held at the market called Wolnica, which housed a town hall, a cloth hall, merchant stands and butcher stalls. The market was destroyed during the Swedish invasion in the second half of the 17th century. There have been attempts to restore its former splendour, all of them failed. In 1801 the town was incorporated into Kraków and the Market Square in Kazimierz became one of the many city squares. In

---

¹⁶ *Ibidem*, pp. 14-24

¹⁷ Motak M, 2012, *Historia rozwoju urbanistycznego Krakowa w zarysie*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, p.21

¹⁸ Jakubowski K., 2011, *Kraków na starych widokówkach*, Wydawnictwo AGORA SA, Warszawa, pp.8, 60

¹⁹ Gołąb – Korzeniowska M, 1997, *Rola i znaczenie placów handlowych w strukturze przestrzennej miasta na przykładzie Krakowa*, Kraków, pp.33-34

1930s and 1940s merchant stalls were removed. Today, the only building remaining from that time is the town hall. Occasionally, fairs are held there.²⁰

The third market square was located in the town founded in 1366 under the name of Florencja, later renamed as Kleparz. Most probably it was square shaped, similar in size to the Kraków Market Square. Even though Kleparz was a chartered town, it was considered more as the suburbs of Kraków. Its marketplace was a well known centre of grain and food commerce as well as the place of horse fairs.

Until mid-19th century it hosted bi-weekly grain fairs. Social and cultural life flourished there, as well as trade exchange with neighbouring towns. The market square has gone through several spacial changes, partly due to numerous fires of the town. One of the most important changes was erecting a line of monumental buildings which divided the big square into two smaller ones in the 19th century.²¹ This division has remained until today, with Matejko Square on the east side and the Old Kleparz Market (Stary Rynek Kleparski), which still functions as a marketplace, on the west side.

PRESENT-DAY FUNCTION AND SIGNIFICANCE

Kraków marketplaces have developed differently. The change of their significance for the city and its inhabitants arose from spacial changes, the expansion of the city and growing needs of its residents. Wherever the original commercial function survived, they serve as centres of local retail trade. Seemingly, we do try to preserve this tradition, but what do these places mean to the present-day city and its residents?

Obviously, with time, the significance of marketplace has changed, due to continuous socio-economic, cultural and spacial changes. Especially the political transformation in 1990s caused commercialisation of everyday life, the city space is constantly covered with new commercial architecture, the location and design of which are determined mainly by potential profit. These are mainly shopping centres, competing against each other in the size of the commercial space for rent. They are the contemporary synonym of marketplace, becoming the heart of the city.²²

They offer easy access to virtually everything, the engine of consumption, the vanity fair, where a person loses their identity becoming one of the many people, roaming the interiors of modern commercial facilities in search of what used to be found on marketplaces and city squares. Today's shopping centres, where people not only shop, but dine, watch films or go bowling, house equipment and accessories traditionally associated with open space, such as fountains, stalls, benches, streetlamps, even trees.²³

Growing popularity and the great success of shopping centres affected the significance and role of marketplaces. The social need for everyday comfort counts against open commercial spaces, thus diminishing their role and significance. The aesthetics is crucial, people feel better in places that are nice, safe, friendly and well-kept, that is why they choose such places. Closed shopping centres have this advantage, they are clean and attract clients with their aesthetic interiors. The authentic image of an open marketplace is not visually attractive, regardless of its charm and ambience. The Old Kleparz Market, mentioned above, is a good example. It is the only mediaeval marketplace which has survived in its original location, which makes it an exceptional place. Unfortunately, its

²⁰ *Ibidem*, pp. 35-36

²¹ Witek S. et al., 1968, *Z dziejów Kleparza. W 600 rocznice nadania praw miejskich przez króla Kazimierza Wielkiego*, Kraków

²² Kuc-Stusznik B, 2008 *Targowisko różności – targowisko próżności. Współczesne centrum handlowe w przestrzeni miejskiej* [w.]Czasopismo techniczne Architektura z.8, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków pp.135-141

²³ *Ibidem*,

visual appearance is not exceptional at all. It is chaotic and neglected; the cramped city space, intensified vehicular and pedestrian traffic, and the primitive roofed enclosed merchandising area, constructed of the cheapest building materials, cannot be attractive to anyone. The majority of the city residents are so familiar with this image, that they simply ignore it.

The Kleparz Market Square is one of the many examples of such marketplace management in Poland. It is regarded as „homely”, but does „homely” have to equal „neglected and ugly”? So, what could be done to give new life to such spaces, retaining their original identity at the same time?

IN SEARCH OF FORM

Analysing the decline of marketplace's distinctness and significance in today's city, and keeping in mind the words of Wojciech Kosiński in his work *The City and the Beauty of the City* („Miasto i piękno miasta”) ‘cities where the historical layer is overlaid with an attractive modern layer, have the strongest position.’²⁴ Imagine a situation, where a market square functions as a commercial centre, at the same time being attractive, harmonious, functional and well-fitted in scenery, so as to fulfill social needs, but not lose its historical value and cultural identity. A substantial task, yet not irrational. I would like to base on a quotation from Kevin Lynch's *Image of the City*: ‘... city form ... is a complex pattern: uninterrupted and integral, but intricate and lively. It must be plastic, to fit the perceptions of thousands of citizens; flexible – to change functions and significance; open to the forming of new imagery.’²⁵ According to Lynch, the modern forming of a city space, marketplace in this case, must fulfill both, the needs and the traditional commercial functions of the place, it should also be flexible to change its function over time, to be attractive to the biggest possible number of people from different social groups.

In the case of the original project of revitalisation of the Old Kleparz Market in Kraków it involves the change of useability within daily cycle thanks to commercial stands integrated with automatic lift platforms, which can change the space of a marketplace hiding it underneath the square's surface, and so creating a new space, which could function as a city square. The assumption of constant changeability and continuity, where form will catch up with the pace of the city, is crucial. A square can have multiple functions: of a marketplace, a playground, a venue for cultural or social gatherings, provide entertainment through education, fun and leisure.

‘... to perceive the beauty of a city, apart from its physical and geometric dimensions, one must also experience its intangible dimension, that is cultural and social.’²⁶ A space must be alive and have a soul. To fulfill this, particular functions must intertwine and complement one another, making the space alive and used continually, turning it into the heart of the city.

Modern design and original solutions are equally important. The use of state-of-the-art constructions, materials and technologies, as well as carefully planned light and colour effect aim to create contrast and dynamics, resulting in an image likeable or irritating, but never bland.

Such activities are quite bold, especially in the historical context, but public space has to serve the community, so it needs to change to fulfill the constantly growing needs.

---

²⁴ Kosiński W., 2011, *Miasto i Piękno miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, pp.156

²⁵ Lynch K., 2011, *Obraz miasta*, Archiwolta, Kraków, pp.139

²⁶ *Op. cit.*...Kosiński W, pp.156

Change is necessary to keep continuity and to turn chaos into harmony, because '... for a man, the sense of harmony is permanent.'²⁷

SUMMARY

'We dwell in old population centres, yet we hardly ever think of those who roamed the same streets before us, carefully bearing the bundle of life...'²⁸, who left behind their culture, art and the cities we live in. But the world, space and people keep changing. We cannot stop the time, neither can we reverse progress. A marketplace reminds us of the past, fascinates with its ambience, but is slowly dying in today's city. It does not completely fulfill the requirements of present-day society. A place should be adjusted to people, not people to a place. It deserves a new life, so that it does not vanish, but remains to remind us of our history and culture.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Böhm A., 1981, *Obudowie i synergii wewnątrz urbanistycznych*, Zakład Graficzny Politechniki Krakowskiej, Kraków
- [2] Gołąb – Korzeniowska M, 1997, *Rola i znaczenie placów handlowych w strukturze przestrzennej miasta na przykładzie Krakowa*, Kraków, ss.5, 14-20, 33-36
- [3] Jakubowski K., 2011, *Kraków na starych widokówkach*, Wydawnictwo AGORA SA, Warszawa, ss.8, 60
- [4] Kosiński W., 2011, *Miasto i Piękno miasta*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków, ss.156
- [5] Kracik J., 1993, *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich.*, Wydawnictwo „Secesja”, Kraków, ss.7
- [6] Kuc-Słusznik B, 2008 *Targowisko różności – targowisko próżności. Współczesne centrum handlowe w przestrzeni miejskiej* [w.]Czasopismo techniczne Architektura z.8, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków ss.135-141
- [7] Lynch K., 2011, *Obraz miasta*, Archiwolta, Kraków, ss.139
- [8] Motak M, 2012, *Historia rozwoju urbanistycznego Krakowa w zarysie*, WYDAWNICTWO Politechniki Krakowskiej, Kraków, ss.21
- [9] Witek S. et.al, 1968, *Z dziejów Kleparza. W 600 rocznice nadania praw miejskich przez króla Kazimierza Wielkiego*, Kraków

INFORMACJE O AUTORZE

Absolwentka Wydziału Architektury Politechniki Krakowskiej studiów I stopnia na kierunku Architektura Krajobrazu. Obecnie kontynuuje studia na poziomie magisterskim. Studentka Wydziału Form Przemysłowych Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie na kierunku Wzornictwo.

ABOUT THE AUTHOR

Graduate of the Faculty of Landscape Architecture at Kraków University of Technology. MA student of design at the Faculty of Industrial Design at Kraków Academy of Fine Arts.

²⁷ Böhm A., 1981, *Obudowie i synergii wewnątrz urbanistycznych*, Zakład Graficzny Politechniki Krakowskiej, Kraków

²⁸ Kracik J., 1993, *Ludzie z przedmieścia historii. Kleparzanie czasów staropolskich.*, Wydawnictwo „Secesja”, Kraków, pp.7